

LBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Amândoi

Prefață de Mircea Coloșenco
Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA LIVIU REBREANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**REBREANU, LIVIU****Amândoi** / Liviu Rebreanu; pref. de Mircea Coloșenco; fișă
biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – București:
Editura Liviu Rebreanu, 2022

ISBN 978-973-1898-77-3

I. Coloșenco, Mircea

II. Pricop, Lucian (ed.)

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i> (Mircea Coloșenco)	7
<i>Bibliografie (selectivă)</i>	19
<i>Fișă biobibliografică</i>	21
<i>Referințe critice</i>	23
AMÂNDOI	29
Capitolul I. – Ciufu	31
Capitolul II. – Stăpâna cu servitoarea	39
Capitolul III. – Cinci minute	44
Capitolul IV. – Casa crimelor	50
Capitolul V. – Moștenitorii indignați	57
Capitolul VI. – Bănuielile Aretiei	61
Capitolul VII. – Solomia vrea să plece	67
Capitolul VIII. – Judecătorul și polițaiul	74
Capitolul IX. – Informatorul ofensat	81
Capitolul X. – „Când ai mințit?”	88
Capitolul XI. – Două biete femei	94
Capitolul XII. – Toiagul bătrânelor	103
Capitolul XIII. – Cortegiul funerar	110
Capitolul XIV. – O celebritate piteșteană	116
Capitolul XV. – Lixandru	127
Capitolul XVI. – Alibi	134
Capitolul XVII. – Inelul cu briliant	143
Capitolul XVIII. – Testamentul	154

Capitolul XIX. – Părerile lui Spiru	162
Capitolul XX. – Întoarcerea judecătorului	168
Capitolul XXI. – Un ac de păr	182

CUVÂNT ÎNAINTE

1

Conturul romanului *Amândoi* este schițat la Valea Mare, lângă Pitești, într-o zi de luni, 12 octombrie 1936. Încă nu-l titrase, derulând subiectul cu începutul de frază: „Pentru romanul polițist – eroul Agatha Vasiliu“. Și firul acțiunii curge mai lesne, precedată de mărturisirea că lucrurile la *Gorila*, alt roman început, „merge greu. Lenea și lipsa de liniște“. Mărturisirea, în continuare, este terifiantă: „Numai când sunt singur sunt capabil să stau toată ziua și noaptea la masa de scris, să dobândesc patima hârtiei albe“. Dar tot în aceeași zi de octombrie, schițează planul unui alt roman: *Minunea minunilor*, gândit mai demult, dar abandonat definitiv, deși îl contractase la Editura „Adevărul“, pentru care încasase deja un avans de bani.

Trei ani mai târziu, într-o sâmbătă, 1 iulie 1939, la București, acasă, notează în jurnal: „Azi am încheiat [contractul] principal cu [Editura] «Socec», pentru romanul *Alibi*“, cum fusese titrat *Amândoi* pe masa de lucru în plin șantier de creație. (În aceeași zi, îi venise contractul de la o editură franceză pentru apariția romanului *Ion*.) Se apucă de muncă la *Amândoi*, scriind în *Jurnal*: „Cred că sunt pe calea cea bună“ (12 iulie 1939), ca o lună după aceea să declare plin de încredere: „Niciodată n-am avut o carte atât de complet făcută în cap ca acum *Alibi* sau cum îi voi zice. Și, totuși, nu lucrez cu sporul ce s-ar cuveni... Nu-mi place încă

Capitolul I

CIUFU

– Oare ce-o fi pățit procopsitul de frate-meu? zise Spiru Dăniloiu, uitându-se la nevestă-sa numai cu ochii, fără a întoarce capul. Că m-a întrebat popa Ilie de la Biserica Sf. Nicolae... Zice că a trimis de trei ori la dânsul și casa parcă ar fi pustie...?

Era luni seara, pe la mijlocul lui decembrie. Stăteau la masă, singuri, soții Dăniloiu, în sufrageria vastă, plină de mobile felurite, bufete și servante încărcate de văsării, tacâmuri, bibelouri... Policandrul de cristal cu zeci de lumini ardea, ca totdeauna, cu un singur bec, pentru economie. Printre cești și pahare, pe bufet, trona statueta de bronz a lui Napoleon, cumpărată de ocazie la București. Deși Dăniloiu era numai negustor și nici nu făcuse armata, avea profundă venerație pentru marele împărat, ca dealtfel mai toți negustorii și alți burghezi înstăriți din Pitești.

Cu coatele pe masă, ținând în mâini un zdravăn picior de gâscă, bărbatul se oprise din molfăit, așteptând parcă o explicație. Chipeș, înalt, avea fața bloncoasă, aspră și mustați stufoase bulgărești mânjite de grăsime. Soția lui, Vasilica, numai cu vreo opt ani mai mică, părea mai bătrână ca dânsul, cu părul ei împuținat și cărunț, cu obraji plini de zbârcituri, mai ales în colțurile buzelor, încât gura semăna cu o pungă lipită subt nasul îngust și ascuțit. Ea isprăvise de mâncat și, pe gânduri, cu un gest mecanic, strângea fărâmăturile de pâine dimprejurul tacâmului.

– Aoleu! făcu drept răspuns, tresărind. Tocmai adineaori vorbirăm și noi, cu Solomia, despre dânșii, că n-au mai dat nici un semn de viață!

– Da, adevărat – dădu din cap Spiru. Sâmbătă dimineața m-am întâlnit cu Ilarie la prăvălie și de-atunci... Iar azi e luni!

Intră servitoarea cu un sifon pe care îl așeză pe masă, la îndemâna stăpânului, alături de o sticlă de vin pe jumătate goală.

– Ce vorbeam noi, Solomie, despre țața Mița? întrebă doamna cu o mică satisfacție. Vezi, și dumnealui zice că nu-i lucru curat!

Servitoarea tresări ca și d-na Dăniloiu adineaori și se uită îngrozită la Spiru care o măsură cu o privire nehotărâtă. Ochii ei mari, albaștri, cu luciri aproape violete, păstrau o expresie blândă, catifelată, învăluitoare. Dealtminteri întreaga-i făptură era plăpândă și fină, încât nimeni n-ar fi spus că e țarancă. Potrivit de înaltă, mlădioasă și cu mers de porumbiță, brațele și mâinile delicate, obraji puțin palizi, buzele pline mereu umede, avea totuși o înfățișare melancolică, parcă în suflet ar fi purtat numai tristețe. Când zâmbea se lumina ca o madonă, dar în vremea din urmă zâmbea tot mai rar.

– De câte ori nu mă cruceam și eu cu Solomia: cum, Doamne, pot sta atât de singuri și de părăsiți? reluă Vasilica pe gânduri. La bătrânețe omul are mai multe nevoi. Și dumnealor sunt destul de bătrâni...

– Apoi dacă eu am șazeci și cinci, Ilarie trebuie să se apropie de șaptezeci și patru-cinci – mormăi bărbatul cu gura plină. Iar Mița cred că a bătut și ea șaptezeci...

Se întrerupse, își pregăti tacticos un șpriț, îl dădu de dușcă, își șterse gura și mustățile, apoi își dresе glasul să continue...

Atunci însă se auzi zbârnăitul soneriei în coridor, atât de strident că toți trei se cutremurară.

– Cine-o fi? șopti d-na Dăniloiu după o tăcere. Ia vezi, Solomie!

Peste câteva clipe servitoarea anunță pe un om din partea părintelui Ilie, care vrea negreșit să vorbească cu domnul.

– Ce-i, Mihai? întrebă Dăniloiu lățindu-se pe scaun, ca să-și dea mai multă greutate. Ce s-a întâmplat?... Te-a trimis părintele?

– M-a trimis, domnule Spirică – răspunse omul rămas lângă ușă. M-a trimis să vă spun că iar am fost la domnul Ilarie, a treia oară, și tot degeaba. Poate nici n-or fi acasă.

– Ei, Doamne, n-or fi – interveni Vasilica supărată. Cum să nu fie acasă? Unde să fie?

– De, cucoană, știi eu? făcu omul dând din umeri.

Se numea Mihai Ciufu și era servitorul bisericii de mai mulți ani. Țăran îmbrăcat orășenește, îndesat, cu capul colțuros și mic, cu ochii căprui vicleni în fundul capului, gura mare cu dinți puternici tătarești, falca de jos ieșită înainte, parcă mereu ar fi întins gâtul – făcea o impresie neplăcută, mai ales că avea și un glas mieros, nepotrivit cu înfățișarea lui. Preotul Tănăsescu îl lauda însă că e harnic și credincios.

– La urma urmelor s-ar putea să fi plecat la București după vreo afacere – observă Dăniloiu. Au mai plecat ei și altădată așa, fără să sufle nimănui o vorbă.

Ciufu reluă cu glas blajin și cu o ușoară nemulțumire pe față:

– De sâmbătă până acum eu am fost de trei ori, cum zic, dar n-aș putea jura nici într-un fel, nici într-altul...

– Nici sâmbătă n-ai găsit pe nimeni? se miră Dăniloiu. Pe la ce oră zici că ai fost sâmbătă? Că sâmbătă dimineață m-am întâlnit cu Ilarie și am vorbit împreună cum vorbesc cu tine...

Servitorul aruncă o privire circulară oprindu-se pe rând la toți trei cu o compătimire obosită, continuând apoi totuși dulceag:

– Văd că d-voastră nu vreți să mă credeți parcă v-aș spune minciuni ori basme...

Lui Dăniloiu purtarea și vorba servitorului i se păreau necuviincioase, iar plecaciunea prefăcută îl scoase din țâțâni. Izbucni:

– Prost ești, măi omule, ori ești al dracului? Ce umbli să mă îmbeți pe mine cu apă rece?... Eu te întreb: când ai fost sâmbătă la frate-meu, la ce oră, ziua ori seara? Asta te întreb, idiotule, și la asta să răspunzi!

Se sculase de pe scaun și se îndrepta spre Ciufu, roșindu-se și umflându-se, parcă ar fi pornit să-l plezească. Știindu-l iute la lovit și cu mâna grea, d-na Dăniloiu sări să-l potolească:

– Astâmpără-te, Spirică, și nu te necăji că-ți face rău!... Lasă-l să povestească pe îndelete!...

Dăniloiu se liniști ca prin farmec. Se așeză pe alt scaun, mai bufnind puțin și măsurând cu ură pe servitorul care plecase ochii în pământ ca un călugăr șiret. Medicii l-au sfătuit de mult să nu se enerveze, pentru că, gras și sângeros, e amenințat să-l lovească odată damblaua.

– Eu aș vrea să spun, cucoană, că d-aia m-a trimis sfințitul pe vremea asta de nici câinele să nu-l lași pe-afară! zise Ciufu supus către Vasilica, trăgând cu coada ochiului spre Dăniloiu. Că a început un viscol și un ger cum nici la Bobotează nu se pome-nește...

– Bine, bine, cred, întrerupse doamna – dar nu mai lungi vorba prea mult, că știi că ne doare pe noi!

– Cum să nu știi, cucoană, păcatele mele! făcu servitorul cu importanță. Că, Doamne ferește, de s-ar fi întâmplat ceva, apoi d-voastră trebuie să aflați mai întâi și să... Dumnezeu însă e bun și mare și poate să aibă milă de noi toți...

Oftă adânc, parcă să sublinieze o durere tainică ori numai să stârnească mai multă curiozitate. Gazdele nu luară seama, doar Solomia, mereu la spatele stăpânei, murmură cu glas pierdut...

– Doamne iartă-ne și ne apără de toate păcatele!

D-na Dăniloiu cunoștea jalea și durerea Solomiei. O dojeni ocrotitor:

– Ia taci, fată, nu mai supăra pe Dumnezeu cu tânguiri fără rost!

– Să vedeți cum s-a întâmplat – porni Ciufu repede ca și când i-ar fi fost frică să nu piardă șirul. Alaltăieri, sâmbătă, poate să fi fost pe la nouă dimineața, cum ieșeam cu sfințitul să mergem în oraș, nici n-apucăm să facem cinci pași, chiar în fața bisericii, ne întâlnim nas în nas cu domnul Ilarie Dăniloiu, fratele d-voastră, coane Spirică... Dumnealor s-au oprit, iar eu, după obraz, m-am

dat nițel la o parte, dar auzeam ce vorbeau cum mă auziți d-voastră... Domnul Ilarie e efor la biserica noastră, că doar știți prea bine, și fără iscălitura dumnealui nu-s bune socotelile sfințitului. Acu nu știu despre ce fel de socoteli o fi vorba, destul că părintele Ilie de vreo săptămână se tot roagă de domnul Ilarie să pof-tească la iscălit și dumnealui tot făgăduiește că are să vie negreșit, dar de venit nu vine. Dintr-una dintr-alta, sfințitul aduse iar vorba de socoteli și domnul Ilarie își dă cuvântul că după prânz nici n-are să se mai odihnească, după cum îi e obiceiul de cincizeci de ani, ci va veni la datorie... Parcă-l aud și acuma: „Să încheiem, părinte, să nu dea moartea peste mine și să rămâi d-ta încurcat din pricina mea!“ Sfințitul a râs: „Ehe, cucoane, de bătrâni ca d-ta moartea fuge mâncând pământul!“ Așa ne-am despărțit râzând. Dumnealui a trecut devale, spre casă, că suntem aproape vecini, iar noi am luat-o înainte, spre piață. Domnul Ilarie aducea un pește subsuoară, ca în toate sâmbetele, că e mai ieftin sâmbăta decât vineria... Sfințitul l-a așteptat toată după-amiaza în zadar. Domnul Ilarie iar n-a venit. După ce am tras clopotele, părintele Ilie, cam supărat, m-a mânat să-i aduc aminte că e așteptat... Pe la amiază, poate țineți minte, a început dintr-o dată o lapoviță cu vânt aspru de-ți îngheța sufletul. Greu îmi venea să ies pe o vreme ca aceea, dar porunca-i poruncă, m-am dus... Tocmai se îngâna ziua cu noaptea, că acuma se întunecă tare de timpuriu. Ajunsei la dumnealor, deschisei binișor portița și o luai spre fundul curții. Nici o pâlpâie de lumină în casă, ori de zgomot și nici un semn de viață... Mă cuprinse un urât de moarte, poate și unde plecasem numai în haină de m-a pătruns până la os frigul și umezeala. Începui să strig: „Domnule Ilarie!... Coană Mițo!“... Nimic. Mă oprisem tocmai în dreptul marchizei pe unde umblă boierii, dar nu cu gândul să intru pe-acolo, că-mi cunosc lungul nasului, fără numai să văd dacă e cineva în casă. Strigând așa în neștire băgai de seamă că ușa marchizei e doar trasă și se mișcă ușor în bătaia vântului. Atunci ce-mi dete prin gând: ia să bat eu la ușă! Intrai în marchiză și bătui întâi mai ușurel, pe urmă mai cu putere, și iar strigai: „Coane Ilarie!... Domnule Dăniloiu!“ Am stat așa acolo,

LPDIA | We know
bătând și strigând, poate câteva minute... Apoi dacă am văzut că nu răspunde nimeni, am gândit că n-or fi acasă și-mi pierd timpul degeaba. Am închis frumos ușa marchizei, să n-o trântescă vântul și să spargă geamurile, și am ieșit din curte... Părintele Ilie nu s-a mai necăjit sau n-a vrut să se arate față de mine. „Ei, zice, cine știe ce-o fi avut și dumnealor de nu-s acasă... Nu face nimica. Măine să te duci, Mihai, îndată după sfânta slujbă, și nici să nu te întorci fără dumnealui!“ „Bine, zic, să mă duc, de ce să nu mă duc dacă trebuie?“... Sâmbătă noaptea a nins întâia oară ăst-an. După zloata și vifornița de peste zi chiar trebuia să ningă. Când m-am sculat zăpada era de jumătate de metru. Am muncit toată dimineața să fac parte în curte și să curăț în fața bisericii...

Povestirea servitorului, prolixă și sfătoasă, mulțumi și pe Spiru Dăniloiu, care la fel istorisea când avea ceva mai de seamă. Baremi d-na Dăniloiu sorbea vorbele și schimba, în răstimpuri, priviri de uimire sau de aprobare cu Solomia, adevărata ei confidentă, deși Solomia acuma participa mai puțin ca alteori la evenimentele familiare.

– De-abia pe la amiazi m-am putut rezezi iar până la domnul Ilarie – continuă Ciufu cu aceeași sfătoșie. Intrați în curte, strigai, bătui la ușă, mă dusei și prin dos să bat – degeaba. Liniște și tăcere, ca și ieri. Ce-o mai fi și asta, Maică Precistă? Ia, zic, să mă uit nițel pe geam dacă nu sunt înăuntru? C-or fi oamenii bolnavi ori... Dar ți-ai găsit! Geamurile înghețate tun și cu niște flori groase și frumoase, parcă ar fi fost zugrăvite pe sticlă. Asta înseamnă ori că nici n-au dormit acasă, ori că au plecat dis-de-diminează cine știe unde... Ce să mai stau și ce să mai încerc? Când a aflat sfințitul că iar n-am dat de dumnealui, s-a făcut borș și m-a ocărât în toate felurile, parcă ar fi vina mea dacă domnul Ilarie nu-i acasă. „Nu, striga sfințitul, că nici n-ai fost, ticălosule, unde te-am trimis, că nu se poate să nu-l găsești în Pitești pe Ilarie Dăniloiu!“... Azi-diminează, după ce s-a potolit, o fi chibzuit ca și d-voastră că poate să fie la mijloc vreo boală ori altceva și, după prânz, m-a trimis iar, a treia oară, să mai văd ce mai e pe acolo... Ce să fie? Ca și ieri și ca alaltăieri. Pustiu și tăcere. Degeaba strigi

și degeaba bați... Și așa mi-a poruncit pe urmă să vin să vă povestesc și d-voastră ce și cum s-au întâmplat lucrurile, că d-voastră ca rude de-aproape...

Tăcu brusc, încurcat, cu un surâs prostesc, ca și când n-ar mai fi avut ce spune și s-ar strădui zadarnic să mai găsească alte cuvinte.

După un răstimp, parcă s-ar fi trezit din piroteală, Dăniloiu îngăimă ostenit:

– Spune părintelui Ilie că-i mulțumim de interes și să fie liniștit că Ilarie își cunoaște obligațiile și n-are să-l lase încurcat...

– Poate s-o îndura Dumnezeu și n-o fi nimic rău – adăogă Vasilica puțin plângător, deși voia să pară calmă. Așa băiete? Acuma du-te acasă, nu cumva să te aștepte părintele și să se supere!

Femeia ar fi dorit să dezbată pe îndelete întâmplarea aceasta ciudată despre Ilarie și Mița, dar Spiru părea buimăcit de tot. Într-adevăr bărbatul nu ascultase în realitate pe Ciufu cu interesul ce l-ar fi arătat altfel. După izbucnirea nervoasă, în vreme ce servitorul vorbea, s-a gândit mereu că a mâncat iar prea mult și se simțea balonat, cu o somnolență bolnavă în tot corpul, părăndu-i-se că și respirația s-a îngreuiat. Pe urmă îl prinse teama că are să i se facă rău, îi fu rușine să se plângă și mai ales să cheme un medic ca să-i dea ceva să previe ce ar putea să i se întâmple. Nici nu-i mai păsa de frate-său. Când e în joc sănătatea lui, ce să-l doară necazurile altuia, fie chiar ale fratelui.

D-na Dăniloiu încercă să înfiripeze o convorbire, tocmai crezându-l abătut din pricina îngrijorării pentru Ilarie. Ba îi și zise, ca să-l liniștească.

– Lasă-l încolo pe frate-tău, nu-ți mai face inimă rea, că n-o fi nimic... N-ai văzut ce mutră de bandit avea servitorul popii?... Măine până-n ziuă mergem cu Solomia să vedem ce e... Dar mi se pare că nu ți-e prea bine, Spirică? urmă deodată speriată. Aoleu, iar ai mâncat prea mult și... Of, Doamne, că și tu... Aide, stai cu-minte unde ești, să te trag nițel cu oțet aromatic, să te mai răcorești și să te primenești...